

PRIPREMA STARIH NOVINA ZA MIKROFILMIRANJE I DIGITALIZACIJU

PREPARATION OF THE OLD NEWSPAPERS FOR MICROFILMING AND DIGITIZATION

Silvio Lebinac

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
slebinac@nsk.hr

UDK 050:004.9

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 20. 1. 2011.

Sažetak

Priprema starih novina za mikrofilmiranje složen je postupak zbog svojstava novina kao serijskih publikacija, zatim papira na kojem su otisnute te ciljeva pripreme kojom se nastoji okupiti cjelovit primjerak publikacije. Prijenos sadržaja starih novina na mikrofilm pretpostavlja uspostavu jasnih mjerila odabira građe, raspoloživa tehnička i financijska sredstva te stručno osoblje.

U radu se priprema novina razmatra kao skup postupaka koji su dio postupka cjelovite zaštite starih novina pri čemu se mikrofilm koristi za zaštitu te kao posrednik u digitalizaciji. Cilj je pripreme građe prije snimanja popisati sva godišta i godine, sveščiće i sve stranice u sveščićima te opisati njihove nedostatke. Uz prikaz postupka pripreme novina za mikrofilmiranje u Odsjeku za restauraciju i mikrografiju Odjela zaštite i pohrane Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, spomenuta je i baza podataka u kojoj se čuvaju podaci o mikrofilmiranim publikacijama.

Ključne riječi: stare novine, priprema novina, mikrofilmiranje, digitalizacija, baza podataka

Summary

Preparation of the old newspapers for microfilming and digitization is a complex process due to the characteristics of the newspapers as serial publications, the characteristics of the paper they are printed on, and also the attempt to collect the complete publication in the process. The transfer of the content of the old newspapers on microfilm presumes defining clear criteria for selecting the materials, determining available technical and financial resources, and the trained staff.

The paper analyzes the process of the preparation of newspapers as a set of procedures which are a part of the complete preservation of the old newspapers, in which the microfilm is used for the purpose of preservation and as an intermediate form before digitization. The aim of the preparation of the materials before microfilming is to record all volumes for all years, all issues and all pages in the issues, and to describe their shortcomings and damages. Along with the presentation of the preparation of old newspapers for microfilming at the Department of restoration and microfilming, the Department of restoration and micrography, National and University Library Zagreb, the article also presents the database in which the data on the microfilmed publications are preserved.

Keywords: old newspapers, preparation of the old newspapers, microfilming, digitization, database

1. Zaštita starih novina mikrofilmiranjem

Bitno je svojstvo starih novina da ne postoje u mnogo primjeraka. Jedan veliki naslov knjižnice obično posjeduju u jednom primjerku ili možda dva. Taj unikat, primjerak koji se skriva iza problema pohrane velikih formata, teškoća u rukovanju, starosti papira, godišta, godina, svezaka i sveščića svodi se na intelektualni sadržaj jedne stranice jednog lista čija je cjelovitost ono što čini vrijednost novina. Na očuvanje novina utječu loša kakvoća papira i učestalo korištenje kojim se nanose mehanička oštećenja. Navedeni razlozi su i dva glavna mjerila odabira publikacija za postupak zaštite.

Imatelji starih novina ulažu značajne napore u trajno očuvanje intelektualnog sadržaja novina – fizičkom zaštitom izvornika i izradom zaštitnih preslika novina mikrofilmiranjem. S obzirom na dostupnost digitalnih tehnologija, može se postaviti pitanje zašto i dalje mikrofilmirati novine. Odgovor se može

naslutiti iz vijesti *Već nestaju digitalni zapisi američke povijesti*¹ koju prenosi portal Monitor.hr. Vijest ne donosi nikakvu osobitu novost osim spoznaje da je namijenjena široj javnosti koju počinju zanimati vijesti o kratkotrajnosti digitalnih sredstava pohrane. Postoji li i pouzdan medij za trajnu pohranu vriedne građe? U slučaju starih novina, to je svakako mikrofilm. Očekivani vijek trajanja master negativna mikrofilma je 500² do 1500 godina.³

1.1. Odabir novina za zaštitu

Predmetom zaštite novina u knjižnicama najčešće smatramo *stare novine*. Ne postoji jednoznačno određenje na koje se vremensko razdoblje odnosi izraz *stare novine*, kao što je, primjerice, jasno definiran izraz *stara knjiga*.⁴ U vidu vremena objavljivanja, izrazom *stare novine* najčešće se obuhvaća razdoblje od početaka objavljivanja novina do sredine 20. stoljeća.⁵ U slučaju hrvatskih novina, ako izuzmemo preteče novina, početnu godinu određuje vrijeme objave prvih sačuvanih hrvatskih novina *Kroatischer Korrespondent* (1789.).

---

¹ Već nestaju digitalni zapisi američke povijesti [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.monitor.hr/vijesti/vec-nestaju-digitalni-zapisi-americke-povijesti/154365/>

² Washington State Standards for the production and Use of Microfilm / Adopted by the State Archivist in accordance with the provisions of RCW 40.14, Revised 2008. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.secstate.wa.gov/archives/pdf/microfilm%20standards.pdf>, str. 4, bilješka 5.

³ Podaci se odnose na novi film koji se čuva pri -18°C i 30% RV. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginiom Kremp ; [uredila i usuglasila s engleskim izvornikom i stručnim nazivljem na području zaštite Tatjana Mušnjak]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 56.

⁴ Stara knjiga obuhvaća razdoblje od 1455. do 1850. godine. Vidjeti: Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 1.

⁵ Dobrić, Bruno. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži : pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1/4 (2008), bilješka 16, 59.

Na odabir novina⁶ za zaštitu može se primijeniti i mjerilo sadržaja,⁷ brojnost korisnika zainteresiranih za određene naslove ili razdoblje, količina sačuvanih primjeraka pojedinog naslova te kvaliteta i trajnost papira.

Sve *stare novine* nisu jednako fizički ugrožene, a njihova opstojnost zavisi od stanja papira na kojem su tiskane. Novine objavljene do 1850. godine tiskane su na razmjerno kvalitetnom papiru, ali od 1850. do 1875. kvaliteta papira postaje lošija zbog dodavanja drvenjače (u nedostatku starih krpa) kako bi se povećala količina papira i zadovoljila povećana potražnja za novinama.⁸ Tijekom godina, kiseo papir može postati žut, krt i drobitiv. Nekvalitetan papir korišten je osobito od 1875. do 1925. radi čega su novine tiskane u tom razdoblju u najlošijem stanju.⁹

Jedan od preduvjeta za određivanje prioriteta u mikrofilmiranju jest postojanje preciznih bibliografskih izvora koji omogućuju uvid u čitavu povijest izlaženja svakoga pojedinog naslova novina kao i svih njegovih sastavnih dijelova. Nije dovoljno da su novine katalogizirane – za pristupanje izradi preslike potreban je bibliografski opis koji opisuje cijeli naslov bez obzira na zastupljenost građe u fondu pojedine knjižnice.

---

⁶ Prema definiciji Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO), koju je prihvatila i IFLA, novine su “serijska publikacija koja sadrži novosti od posebnog ili općeg interesa o tekućim događajima. Pojedinačni dijelovi popisani su kronološki ili numerički i pojavljuju se obično bar jednom tjedno.” Ovoj definiciji ISO dodaje još i bilješku da novine obično izlaze bez korica, sa debelo otisnutim naslovom i u formatu obično većem od A 3 (287mmX420mm).” Citirano prema: Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3/4(1995), 18-19.

⁷ Vidjeti poglavlje 3.2 Svojstva izvornika u: Prijedlog nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske ; Radna grupa za digitalizaciju, arhivske, knjižnične i muzejske građe, 2006. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://daz.hr/bastina/NacionalniProgramDigitalizacije.pdf>

⁸ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom, str. 46.

⁹ Navedeno razdoblje je iskustveni operativni okvir. “Do novog preokreta u proizvodnji papira dolazi 1840. godine, kada je otkriven postupak dobivanja drvenjače i celuloze iz drveta te mogućnost da oni u proizvodnji papira zamjene stare krpe koje su do tada korištene. To otkriće dovodi do drastičnog pada kakvoće i trajnosti papira, koje arhivisti i knjižničari uočavaju i na to upozoravaju već koncem 19. st. u okviru svojih strukovnih udruga ta na međunarodnim skupovima. Kasnija su ispitivanja pokazala da kakvoća papira naglo opada od 1850, a da je najlošija oko 1890. godine.” Mušnjak, Tatjana. Arhivi : između digitalnih zapisa i ubrzanog propadanja gradiva na kiselom papiru. // Arhivistički vjesnik, 44(2001), 63.

1.2. *Mogućnosti prijenosa izvornika na druge medije*

Zaštita starih novina obuhvaća niz preventivnih i kurativnih postupaka među kojima su osobito važni postupci prijenosa intelektualnog sadržaja izvornika na druge medije.¹⁰ Mikrofilmiranje je najčešće primjenjivana metoda prijenosa sadržaja. To je fotografski postupak od kojeg se ne očekuje prijenos slike predmeta, nego njegova sadržaja, a njegovo je istaknuto svojstvo bilježenje kontrasta, u ovom slučaju kontrasta papira i tiskarske boje.¹¹

Od pojave digitalizacije novina sve se više razmišlja o prednostima kombiniranja tih dviju metoda u zaštiti i osiguranju pristupa novinama. Kvalitetno izrađen mikrofilm može poslužiti za izradu kvalitetne digitalne preslike novina te primjenu postupka optičkog prepoznavanja znakova (OCR).¹² Prednost mikrofilma u odnosu na digitalizaciju su niski troškovi održavanja, a u krajnjem slučaju mikrofilm se može čitati samo pomoću lupe. Premda se digitalizacija novina najčešće provodi s mikrofilma, suvremena tehnologija omogućuje i obrnut postupak – digitalizaciju izvornika te izradu mikrofilma iz digitalne preslike.¹³

Mikrofilmiranje novina radi zaštite u knjižnicama opisano je u *Smjernicama za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite* iz 1996. godine¹⁴ i u tekstu *Mikrofilmiranje za digitalizaciju i optičko prepoznavanje teksta* kao dodatku Smjernicama iz 2002. godine.¹⁵ Smjernice opisuju važnost priprema novina za mikrofilmiranje radi što boljeg prijenosa sadržaja na mikrofilm i s njega

---

¹⁰ U literaturi se koristi i izraz *preformatiranje* koji se odnosi na mikrofilmiranje, digitalizaciju i fotokopiranje. Opširnije u: IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom, str. 63, 65.

¹¹ Općenito gledajući, navedena kompatibilnost novina i mikrofilma može poslužiti kao mjerilo odabira novina za mikrofilmiranje koji isključuje novine čiji je intelektualni sadržaj pretežno u fotografijama (i nijansama).

¹² Primjena OCR-a podliježe dodatnim mjerilima u odabiru novina. Prilagođenost programa za optičko prepoznavanje znakova jeziku novina, veličini slova, kakvoći otiska i sl. u bitnom utječu na postotak prepoznavanja znakova. Vidjeti: *Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition : Supplement to Guidelines*, prosinac 2002. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm>

¹³ Takav postupak koristi Narodna in univerzitetna knjižnica Slovenije u Ljubljani u mikrofilmiranju odabranih naslova suvremenih novina.

¹⁴ *Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming / compiled and edited under the auspices of the IFLA Round Table on Newspapers and the IFLA Section on Serial Publication*. The Hague : IFLA Headquarters, 1996. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/pr49-e.pdf> (30.9.2010) Dalje u tekstu: Smjernice IFLA-e.

¹⁵ *Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition : Supplement to Guidelines*, prosinac 2002. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm>.

u digitalni oblik. Radi prilagodbe mikrofilmiranju novina u knjižnicama,¹⁶ u Smjernicama su navedene i kroz Smjernice interpretirane sljedeće međunarodne¹⁷ norme: ISO Norma 4087,¹⁸ ISO Norma 10602¹⁹ i ISO Norma 7000.²⁰

U Hrvatskoj je 60-ih godina prošlog stoljeća formuliran i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu²¹ provoden cjelovit *Program zaštite starih hrvatskih novina* koji je obuhvatio zaštitu intelektualnog sadržaja i artefakta.²² U programu zaštite predviđeno je sudjelovanje i sveučilišnih knjižnica u Puli, Rijeci, Splitu te znanstvenih knjižnica u Zadru i Dubrovniku kao i Muzeja Slavonije u Osijeku. Pri izradi mikrofilma nastojalo se upotpuniti godišta, utvrđivao se redosljed brojeva i stranica te priloga, a nedostajuće jedinice nadomještene su posuđivanjem građe iz drugih knjižnica. Okupljene stranice su paginirane, uvezi razvezani te uklanjani tragovi ranijih zahvata (trake, flasteri i sl). U fotolaboratoriju Odsjeka za restauraciju i mikrografiju Odjela zaštite i pohrane NSK, stranice su snimane prema redosljedu određenom u pripremi, a nakon snimanja su restaurirane. Bio je to prvi nacionalni cjeloviti program zaštite novina. Prema tom načinu rada intelektualni sadržaj novina na mikrofilmu bio je načelno cjelovitiji od fonda bilo koje pojedinačne knjižnice, ali se nije izrađivala kopija za korisnike radi nedovoljne opremljenosti knjižnica.²³ Radi poteškoća u financiranju,²⁴ provođenje programa nastavljeno je djelomično do početka Domovinskog rata.

Mikrofilmiranje novina radi zaštite nastavljeno je 1999., ovaj put s osloncem na Smjernice IFLA-e iz 1996. godine. Prikazano je u dva osnovna radna

¹⁶ "The IFLA Round Table on Newspapers has decided to prepare a manual of basic Guidelines for Newspapers Microfilming, to provide practical assistance to assist to the great number of members of the library community who have a need for information on microfilming this difficult material". Smjernice IFLA-e, str. 6.

¹⁷ "The Guidelines will follow international standards closely on all significant points". Smjernice IFLA-e, str. 7.

¹⁸ Smjernice IFLA-e, str. 6.

¹⁹ Isto, str. 21.

²⁰ Isto, str. 28.

²¹ Dalje u tekstu: NSK.

²² Dadić, V. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 25, 1/4(1981), 55.

²³ Isto, 58.

²⁴ V. Dadić pojašnjava: "Teškoće u realizaciji ovog Programa počele su kada je osnivanjem samoupravnih interesnih zajednica za kulturu prestao djelovati Fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske. Republička samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture preuzela je financiranje spomenutog Programa, ali je sredstva osiguravala u visini 60-70%, ovisno o planskom razdoblju, a prava predlaganja prenesena su na pojedine biblioteke. Biblioteke, osim toga sudjeluju u osiguravanju sredstava za restauriranje vlastitih novina". Isto, 58.

dokumenta – *Projekt zaštite starih hrvatskih novina i Upute za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite*.²⁵ U tim dokumentima nije propitivana vrijednost novinske građe, nego se ona smatra neupitnom i porebno je samo odrediti prioritete za mikrofilmiranje. U pripremi novina predviđena je nadopuna fonda NSK korištenjem građe iz drugih knjižnica. Predviđena je i izrada tri naraštaja mikrofilma od kojih se film prvog naraštaja pohranjuje, a njegova prva kopija koristi se za izradu korisničkih primjeraka. U drugoj fazi predviđena je i mogućnost digitalizacije novina s mikrofilma.²⁶

U međuvremenu je prepoznata vrijednost novina kao nositelja informacija iz gotovo svih područja života pa se u prvom planu pojavila potreba omogućivanja pristupa novinama na drugim medijima umjesto samo zaštite. Osim toga, novine nisu razmatrane samo kao vrsta ugrožene građe, nego kao vrijedna zbirka.²⁷

2. Priprema novina za mikrofilmiranje i digitalizaciju

Smisao mikrofilmiranja novina u svrhu zaštite je okupljanje i snimanje tzv. idealnog primjerka. Idealni primjerak je konačan skup svih objavljenih sveščića²⁸ odabranog naslova. Priprema novina za mikrofilmiranje²⁹ podrazumijeva pregled kataložnog odnosno bibliografskog opisa novina, pregled podataka o fondu ustanove i ostalih ustanova koje posjeduju istu publikaciju, pregled same publikacije i njezinih primjeraka – prikupljanje podataka o godištima, sveščićima i stranicama jednog naslova novina te procjenu njihove prikladnosti za mikrofilmiranje. Okupljanje idealnog primjerka može uključiti i posudbu novina od drugih imatelja. Rezultat pripreme je izrada bibliografskog zapisa i podataka o sadržaju koji se snimaju s pripremljenim predloškom i postaju sastavni dio mikrofilma.

---

²⁵ Upute za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite / Upute koncipirali i izdali IFLA-in Okrugli stol za novine, IFLA-ina Sekcija za serijske publikacije. Haag : IFLA Headquarters, 1996. [Interni dokument Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Prevedeno ca 1999.]. Upute su izvadak i prijevod ključnih dijelova Smjernica IFLA-e za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite.

²⁶ Opis se temelji na radnom dokumentu *Projekt zaštite starih hrvatskih novina*. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1999.

²⁷ Sečić, D. Nav. dj.

²⁸ Bitna je i cjelovitost teksta svake stranice. Često se neopravdano podrazumijeva da sveščić sadrži cjelovit tekst svih stranica.

²⁹ Opisana priprema novina temelji se na Smjernicama IFLA-e kako su prilagođene u *Uputama za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite* te preporučenim obrascima prebačenim u tablice baze podataka programa Microsoft Accesss. Vidjeti dalje u tekstu te bilješke 35 i 36.

2.1. Pregled bibliografskih podataka i podataka o fondu

Građa odabrana za mikrofilmiranje prije snimanja mora biti katalogizirana – potrebno je odrediti ključni naslov i utvrditi brojčane podatke o izlaženju kako bi se mogle što točnije odrediti granice naslova odabranog za snimanje. Ključni naslov³⁰ uzima se kao identifikator publikacije kako se iste novine ne bi snimale dvaput. Prije odabira za mikrofilmiranje, svakako je potrebno prethodno provjeriti jesu li novine već snimljene u kojoj drugoj ustanovi.³¹ Potrebno je prikupiti i podatke o cjelovitosti i sadržaju novina. Pritom se konzultira kataložni opis, pri čemu su najvažniji podaci o fondu koji knjižnica posjeduje i podaci o posjedovanju drugih primjeraka istog naslova.

Budući da često ustanova ne posjeduje cjelovite i za snimanje primjerene primjerke, potrebno je u slučaju nepotpunih ili oštećenih primjeraka saznati iz kojih je ustanova moguće osigurati sveščice, brojeve odnosno stranice za snimanje.³² Nedostatak [dovršenog] skupnog kataloga³³ novina prepreka je u prikupljanju podataka koji je ublažila anketa o starim novinama, koju je provela Komisija za zaštitu građe Hrvatskoga knjižničarskog društva 2002/2003 godine.³⁴

2.2. Pregled građe i izrada podataka o cjelovitosti i stanju novina

Građi odabranog za mikrofilmiranje mora se utvrditi cjelovitost i fizičko stanje. Novine se najprije razvrstavaju po godištima i godinama, dalje po sveščićima i stranicama, a pregledom svakog sveščića i svake stranice novina

---

³⁰ Obvezno se pribavlja prije početka snimanja, a vezan je uz ISSN.

³¹ Za to postoji mala vjerojatnost. Sam postupak snimanja kojim se sustavno iscrpljuje sve stranice naslova nije izvediv u svim ustanovama. Snimanje u svrhu zaštite podrazumijeva i odgovarajuću pohranu master negativna.

³² NSK najčešće surađuje s Gradskom knjižnicom u Zagrebu i Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti. Oko pojedinih naslova zabilježena je suradnja i s drugim knjižnicama i ustanovama kao što su npr., Državni arhiv Grada Zagreba, Državni arhiv u Zadru, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica Rijeka, Gradski muzej Vukovar, Knjižnica Židovske općine u Zagrebu, Knjižnica Muzeja grada Koprivnice, Muzej Slavonije u Osijeku, Sveučilišna knjižnica Rijeka, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Znanstvena knjižnica Zadar.

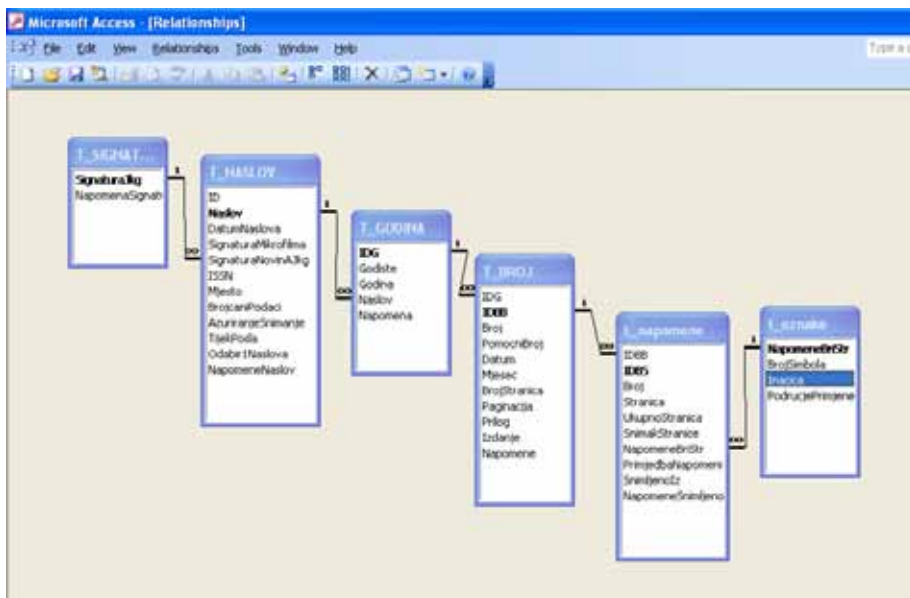
³³ Nedostatak skupnog kataloga spominje i Sečić, D. Nav. dj., str. 24.

³⁴ Prikupljeni su podaci iz ustanova koje su prihvatile suradnju. Obradeno je samo 19. st. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/tmp/novine/novine.htm>. Nastavak funkcije skupnog kataloga s podacima o građi i prijenosu građe u druge formate očekuje su od *Portala digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa*.

podataka³⁶ koja služi kao temeljno pomagalo u pripremi novina koje obavljaju knjižničari.³⁷

Slika 2: Veze među glavnim tablicama s podacima o cjelovitosti i sadržaju u bazi Mikrofilmiranje.

Novine su opisane kroz entitete u tablicama: Signatura, Naslov, Godina, Broj, Napomene i Oznake. Odnosi među entitetima su hijerarhijski. Pod jednom signaturom može biti više naslova, u naslovu više godina, u godinama više brojeva, u brojevima više napomene o stranicama koje se odabiru iz ta-

³⁶ Autor baze podataka je S. Lebinac, a komentarima pri izradi baze pomogla je i tadašnja voditeljica Odjela mr. sc. Irena Medić. U početku su se koristile tablice u programima za pisanje, a potom i proračunske tablice. Sadašnja baza izrađena je u programu Microsoft Access.

³⁷ Sečić, D. Međunarodni simpozij o zaštiti i dostupnosti novina. London, 12-15 kolovoza 1987. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 1/4(???)?, 212. Autorica postavlja pitanje o ulozi knjižničara u projektima mikrofilmiranja knjižne građe i odgovara da je to *bibliografski* dio posla. Na sličan način poslove knjižničara komentira i M. Krtalić: “Strategija za uspješno dovršenje projekta treba se oslanjati na djelatnosti koje ovlašteno provodi knjižnično osoblje, kao što su odabir i organizacija građe te posredovanje putem suparničkih ponuda za rješenje u pitanjima mikrofilmiranja i digitalizacije.” Krtalić, M. Pristup, metode i dostignuća u zaštiti novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1/4(2008), 8.

blice Oznake. O stranicama na kojima nisu zapaženi nikakvi nedostaci ne vodi se evidencija tj. one se podrazumijevaju samo pod ukupnim brojem stranica. Uz sveščić su vezani podaci o numeraciji, datumu, paginaciji, ukupnom broju stranica, prilogu i izdanjima. Kroz tu strukturu opisan je svaki pregledan naslov do nedostataka svake stranice.

Napomene su najvažniji dio opisa. Njihov pretežni sadržaj su tekstualni ekvivalenti grafičkim oznakama koje se prema normi ISO 7000 navode na mikrofilmu (Slika 3).

Elementi opisa u obliku u kojem su primjenjuju u NSK:

- brojevi i stranice koje nedostaju (0081)
  1. nedostaje broj (0081)
  2. nedostaje stranica (0081)
- oštećen tekst, pogreška u uvezu (0078)
  3. oštećen tekst (0078)
  4. pogreška u uvezu (0078)
- teško čitljiv original (0077)
  5. teško čitljiv original (0077)
- netočna paginacija, datum (0079)
  6. netočna paginacija (0079)
  7. netočan datum (0079)
  8. netočna numeracija (0079)
- izvornik u boji (0488)
  9. izvornik u boji (0488)
- ponovljeni snimak (0080)
  10. ponovljen snimak (0080)
- dijelovi koji se neće snimati (0487)
- ne koristi se.

Uza svaki od navedenih elemenata opisa u primjeni u NSK, dodani su i elementi podataka o izdanjima i priložima ili dodacima te umecima pronađenim uz sveščiće. Napomena o stranicama i brojevima snimljenim iz primjerala posuđenih iz drugih ustanova ukazuje na mogućnost ispravka već zabilježenog nedostatka. Uz napomenu o svakom nedostatku vodi se evidencija i o ukupnom broju stranica s istovrsnim nedostacima u sveščiću ili o sveščiću što omogućuje npr., jednostavno izračunavanje ukupnog broja sveščića koji nedostaju u naslovu ili broja oštećenih stranica naslova nadomještenih stranicama iz druge ustanove.

2.3. Izrada podataka o sadržaju mikrofilma

Na početku svakog koluta mikrofilma nalazi se snimak s bibliografskim podacima koji identificiraju i opisuju naslov (signatura izvornika, ključni naslov, prethodni naslov, naslov koji slijedi, spajanja, broječni podaci o naslovu, učestalost izlaženja, ISSN). Ti se podaci prethodno ispisuju na papiru veličinom slova koja je čitljiva bez upotrebe bilo kakvih pomagala te snimaju kao poseban snimak, nazvan *Snimak s bibliografskim podacima*, koji postaje sastavni dio svakog koluta mikrofilma.³⁸

Osim navedenih podataka, svaki kolut uz naslov i signaturu ima redni broj, razdoblje novina snimljeno na tom kolutu te popis nedostataka sadržaja novina koji čine zapis *Podaci o sadržaju* pojedinog koluta mikrofilma. Ti se podaci također ispisuju na papiru i snimaju kao poseban snimak. Prije mikrofilmiranja, ukupan broj stranica naslova raspodjeljuje se na kolutove što zavisi od broja stranica koje se mogu snimiti na jedan kolut i prema preporukama³⁹ o određivanju prikladnih razdoblja. Prosječno se snima oko tisuću stranica po kolutu, ali je na pojedinim kamerama moguće snimiti i tisuću dvjesto stranica. Zapis *Podaci o sadržaju* priprema se za svaki pojedini kolut i sadrži napomene o stranicama i brojevima koji nedostaju, o oštećenju teksta i pogreškama u uvezu, teško čitljivim stranicama, pogreškama u uvezu stranica i brojeva koje se nisu mogle ispraviti tijekom snimanja, netočno paginiranim stranicama, netočnim numeracijama svešćica ili pogrešnim datumima, stranicama u boji, izdanjima, priložima, dodacima, stranicama i brojevima koji su snimljeni iz primjeraka drugih ustanova i druge napomene ako donose neku informaciju.

2.4. Priprema predložka za snimanje

Prije dostavljanja novina na snimanje, potrebno ih je još pripremiti kao *predložak za snimanje*. Priprema predložka ovisi o dogovorenom načinu komuniciranja s fotografima, o tome je li građa uvezana u svezak ili je u listovima, što se s građom događa nakon mikrofilmiranja, pripada li građa knjižnici ili je posuđena, vrsti kamere, načinu snimanja i sl. Sam predložak mogao bi

---

³⁸ Bibliografske podatke za potrebe mikrofilmiranja novina u svrhu zaštite u NSK izrađuje Odsjek za Obradu serijskih publikacija.

³⁹ Smjernice IFLA-e, str. 16.

se odrediti kao skup odabranih stranica s tekstem ili intelektualnim sadržajem izvornika koje su opisane u *Podacima o sadržaju* odnosno kao skup odabranih stranica koje će se pojaviti na filmu. Ako postoji više primjeraka stranica s istim intelektualnim sadržajem, moguće je odabrati stanice koje su primjerenije za snimanje.

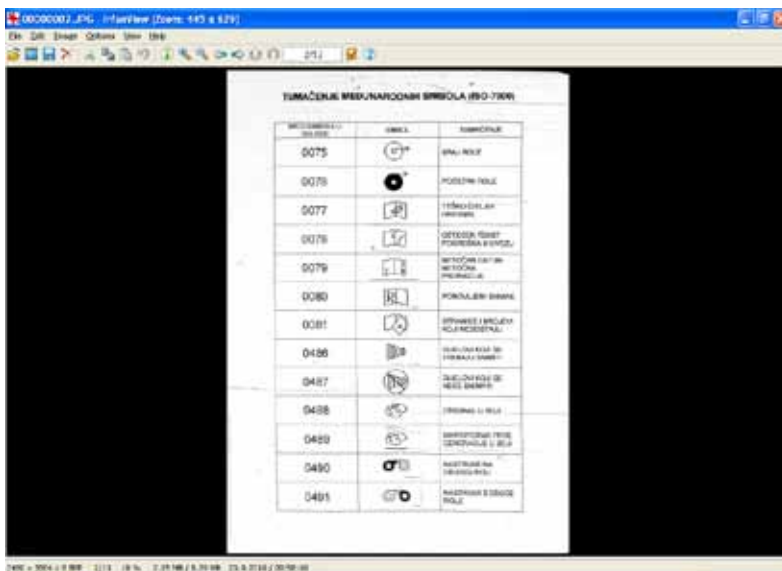
Stranice koje čine predložak za snimanje knjižničar priprema za fotografa i slaže slijedom kojim će se snimati. Pritom se izrađuju i napuci za snimanje kao *pisane upute snimatelju* i *fizičke oznake* umetnute u predložak.

Pisane upute su spomenuti *podaci o sadržaju mikrofilma* koji se u svakodnevnom radu fotografa nazivaju *radnom špicom*.⁴⁰ *Radna špica* je oblik *Podataka o sadržaju* prilagođen potrebama snimatelja. Jasni napuci snimatelju osobito su važni za problematičnije predloške, primjerice, za predloške koji su sastavljeni od više primjeraka svezaka publikacije koje treba izmjenjivati tijekom snimanja. Isti je slučaj i s uvezanim sveskom novina čiji su listovi uvezani na pogrešno mjesto. Kako takve listove nije moguće premjestiti, pogrešan se uvez ispravlja tijekom snimanja. Radi toga knjižničar na odgovarajuće mjesto u predlošku umeće *naputak za snimanje* – oznaku u obliku duge trake koja prelazi preko stranice i mora se ukloniti prije snimanja.⁴¹ Umjesto trake, na odgovarajućem mjestu snimatelj stavlja simbol koji snima kao snimak prije stranice ili simbol snima uz stranicu te i simbol postaje dio mikrofilma.⁴² Tako se uspostavlja odnos zapisa u *Podacima o sadržaju* i simbola kao dijelova mikrofilma te zajedno daju neku obavijest o stranici na koju se odnose. Pretpostavlja se da su ovakve obavijesti korisne korisnicima mikrofilmova.

⁴⁰ Prema dostavljenim napucima fotografi planiraju opseg dnevnog snimanja.

⁴¹ Predložak za snimanje dostavlja se fotografu samo za jedan dan osobito ako su novine velikog formata i ako se istodobno snima iz više svezaka koji fizički zauzimaju mnogo prostora i gotovo je nemoguće stvoriti zalihu. Snimatelju treba ostaviti što više vremena za smireno snimanje.

⁴² Na primjer, tipična napomena *oštećen tekst na str. 2 u br. 1* podrazumijeva da je uz str. 2 snimljena grafička oznaka 0078. O preporučenom mjestu za stavljanje simbola vidi *Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming*, str. 28.

Slika 3. Tumačenje međunarodnih simbola kako se koriste u NSK.

2.5 Korisnost podataka skupljenih u pripremi novina za mikrofilmiranje

Nakon izrade mikrofilma, obavlja se provjera uspješnosti prijenosa sadržaja novina s papira na mikrofilm pri čemu se pojedinačno provjerava svaka snimljena stranica. Pritom se koriste *Podaci o sadržaju* prikupljeni tijekom pripreme građe za snimanje. Popis sveščića koji nedostaju u fondu i onih koji su snimljeni na mikrofilmu mogu koristiti službi nabave u formuliranju politike nabave radi upotpunjavanja fonda. Ti su podaci važni i korisnicima novina, a osobito su korisni u digitalizaciji novina s mikrofilma jer nije potrebno ponovo pripremati građu za prijenos na drugi medij.

3. Mogući smjer razvoja

Premda predviđen, postupak mikrofilmiranja s tri naraštaja mikrofilma još nije zaživio u NSK, a zahtijevao bi dodatan prostor i više osoblja. U tom slučaju, izrada kopije master negativa koristila bi se u izradi primjeraka za korisnike, a sama arhivska matrica (master) čuvao bi se u primjerenim arhivskim uvjetima. Potrebno je više poraditi i na automatizaciji izrade podataka

o sadržaju mikrofilma kako bi se ubrzala priprema zapisa i omogućila veća iskoristivost podataka u postupku digitalizacije novina.

U slučaju ostvarenja aktivne suradnje ustanova na *Portal*u starih hrvatskih novina i časopisa⁴³ mogli bi se prikupiti podaci o fondu novina i časopisa u hrvatskim baštinskim ustanovama (izvornika, mikrofilma i digitalnih preslika) što bi omogućilo bolju koordinaciju poslova mikrofilmiranja i digitalizacije. Iz istih razloga potrebno je uspostaviti suradnju i s europskim knjižnicama pristupanjem Europskom registru mikrofilmskih i digitalnih mastera (European Register of Microfilm and Digital Masters – EROMM). Time bi se omogućilo povoljnije korištenje mikrofilmova i digitalnih preslika članica EROMM-a za hrvatske korisnike.⁴⁴

Zbog nemogućnosti postizanja cjelovitog obuhvata starih novina zaštitom i mikrofilmiranjem, novije hrvatske novine ostale su potpuno izvan fokusa. To je poseban problem koji zahtijeva ozbiljno razmatranje.

4. Zaključak

Cilj mikrofilmiranja je prijenos intelektualnog sadržaja novina u oblik mikrofilma koji je pogodno sredstvo pohrane radi njegove dugotrajnosti. Stručni, knjižničarski dio poslova u mikrofilmiranju novina obuhvaća pozornu pripremu predloška za snimanje, izradu podataka o sadržaju novina i mikrofilma te suradnju sa snimateljima građe. O tim poslovima, kao i primjeni važećih norma i preporuka, zavisi kvaliteta sadržaja mikrofilma te njegova daljna iskoristivost u digitalizaciji novina.

Priprema novina za mikrofilmiranje i digitalizaciju imaju zajedničke dijelove i međusobno se prepliću. U radu je opisana priprema izvornika za mikrofilmiranje koja obuhvaća i značajan dio poslova pripreme koje je potrebno obaviti i za digitalizaciju. Namjera ovog rada bila je naglasiti važnost pripreme novina za mikrofilmiranje i digitalizaciju unutar knjižnice, a posredno i ulogu knjižničara koji su, uz snimatelje, nenadomjestivi u tom poslu. Mikrofilmiranje i digitalizacija novina je prostor za suradnju na istom cilju u kojem se susreću različite struke.

---

⁴³ Portal digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr>

⁴⁴ EROMM [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.eromm.org/public/en/joining/modes#eromm.partners>

LITERATURA

Dadić, V. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 25, 1/4(1981), 53-59.

Dobrić, Bruno. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži : pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1/4(2008), 53-63.

EROMM [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.eromm.org/public/en/joining/modes#eromm.partners>

Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming / compiled and edited under the auspices of the IFLA Round Table on Newspapers and the IFLA Section on Serial Publication. The Hauge : IFLA Headquarters, 1996. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/pr49-e.pdf>

IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginio Kremp ; [uredila i usuglasila s engleskim izvornikom i stručnim nazivljem na području zaštite Tatjana Mušnjak]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Krtalić, M. Pristup, metode i dostignuća u zaštiti novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1/4(2008), 1-18.

Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition : Supplement to Guidelines, prosinac 2002. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm> (4.10.2010.)

Mušnjak, Tatjana. Arhivi : između digitalnih zapisa i ubrzanog propadanja gradiva na kiselom papiru. // Arhivistički vjesnik 44(2001), 61-70.

Prijedlog nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske ; Radna grupa za digitalizaciju, arhivske, knjižnične i muzejske građe, 2006. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://daz.hr/bastina/NacionalniProgramDigitalizacije.pdf>

Projekt zaštite starih hrvatskih novina. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1999. Interni dokument.

Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35(1995), 3/4, 15-25.

Sečić, D. Međunarodni simpozij o zaštiti i dostupnosti novina, London, 12-15. kolovoz 1987. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 27, 1/4(1987), 210-214.

Upute za mikrofilmiranje novina u svrhu zaštite. // Upute koncipirali i izdali IFLA-in Okrugli stol za novine, IFLA-ina Sekcija za serijske publikacije. Haag : IFLA Headquarters, 1996. [Interni dokument Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Prevedeno ca 1999.]

Washington State Standards for the production and Use of Microfilm / Adopted by the State Archivist In accordance with the provisions of RCW 40.14, Revised 2008. [citirano: 2010-10-11]. Dostupno na: <http://www.secstate.wa.gov/archives/pdf/microfilm%20standards.pdf>